

V. MANUEL IRUJO SARIA, 2005

Estella/Lizarra, 2005-VI-04

V. MANUEL DE IRUJO SARIAREN EMANALDIA DELA ETA

Koldo Viñuales, Irujo Etxea Elkartearen burua

Irujo Etxeko orok ohore handia dugu *V. Manuel Irujo saria* Jean Harischelharri ematean.

Sari hau, bistan da, euskararen eta euskal kulturaren garra bizirik iraunarazteko ahaleaginean eman den bizitzari egiten zaion onespena da.

Hala ere bada sarituarengan biziki harrotzen gaituen sentimendu handiko arazoia, izan ere Jean nafarra da. Aurten, gure anagrama den seiburuan gure historiaren zati garrantzitsu diren seigarren merindadeko biztanleak irudika ditzakegu.

Baina berriro ere itzul gaitezen Jeanengana. *Irujo Etxeak* ezin zitzakeen ahantz euskararen normalizazioaren alde, berrogeita bi urtez, Euskal Herrian zehar egin dituzun lanak.

Berrogeita bi urte luze da. Zuk Euskaltzaindian korritu duzun lasterketa maratokia izan da, garaitu duzun maratokia.

Zure lan etengabeak euskararen desagertzea iragartzen zuen zenbait ahots isilarazi du.

Bazenekien lan zaila zela, ez zenuen amore eman horregatik. Mila bederatziehun eta hirurogeita hiruan Euskaltzaindian hasi zinelarik ez zen egoera erraza. Frantzian euskara ez bailegoan, Espainian jazarpean...

Frantzian euskararen egoerak hobera egin ez badu ere, zorionez, Nafarroan eta Euskal Autonomia Erkidegoan, euskararen berreskurapena nabarmena da.

Euskarak inoiz baino biziago dirau, eta zuk Euskaltzaindian egin duzun lanari esker, euskararen eta euskal kulturaren normalizazioa ez da utopia izanen.

Bide luzea dugu aitzinean, baina erraten ahal dugu, Jean, ekin diozun bideak etorkizunerantz garamatzala.

Gure eskerrik beroena eta zuk ilusio handiz hasi zenituen proiektuak datozen belaunaldiek osa ditzatela.

Zorionak Jean eta segi aurrera!

DISCURSO PROTOCOLARIO CON MOTIVO DE LA ENTREGA DEL Vº PREMIO *MANUEL DE IRUJO*

*Koldo Viñuales,
presidente de la Asociación Irujo Etxea*

Es un honor para todos los miembros de *Irujo Etxea* conceder este Vº premio a Jean Haritschelhar.

Evidentemente que este galardón es un reconocimiento a toda una vida de entrega e ilusión por mantener viva la llama del euskara y de la cultura vasca.

Sin embargo existe en el premiado un motivo sentimental que nos llena de orgullo, ya que Jean es también navarro. Este año en el *seiburu* de nuestro anagrama visualizamos a todos los habitantes de la sexta merindad, que son una parte importante de nuestra historia.

Pero volvamos a la historia de Jean. *Irujo Etxea* no podía pasar por alto los esfuerzos de 42 años encaminados a lograr la normalización del euskara a lo largo y ancho de Euskal Herria.

Ya que 42 años de dedicación son muchos años.

Tu carrera en Euskaltzaindia ha sido una carrera maratoniada que has ganado contra viento y marea.

Con tu tenacidad y constancia has hecho callar todos aquellos cantos de sirena que auguraban la desaparición del euskara.

Sabías que era un empresa difícil, pero no te rendiste jamás. Cuando en 1963 entraste en Euskaltzaindia la situación no era muy halagüeña.

En el estado francés el euskara era ignorado, mientras que en el estado español la utilización del euskara estaba prohibida...

Si bien el euskara en el estado francés sigue siendo no oficial, por suerte en Nafarroa y en la Comunidad Autónoma Vasca el avance del idioma es una realidad palpable.

El euskara sigue hoy más vivo que nunca y gracias a tu buen hacer en Euskaltzaindia has conseguido que el euskara y la cultura vasca hayan entrado en un proceso de normalización aceptado y respetado por un amplio sector de nuestra sociedad.

Nos falta mucho camino por recorrer, pero algo nos dice que la senda que has emprendido, Jean, es nuestro mejor aval de futuro.

Mila esker Jean!

Nuestro más sincero agradecimiento y el deseo de que las próximas generaciones hagamos realidad todos los proyectos que con tanta ilusión y empeño emprendiste.

Zorionak Jean eta segi aurrera!

HURA ZEN DON MANUEL...

Miren Azkarate

Hura zen don Manuel, zu zara Juan Mari. Lelo hori hartu nuen gogoan duela 17 urte, 1988ko uztailaren 29an, Juan Mari Lekuonak bere Euskaltzaindiko sarrera-hitzaldia irakurri ondoren, zuk, aitabitxi gisa, eman zenion erantzunetik. Hamabost egun baino ez dira Baigorriin, zure sorterrian, Manuel Lekuona saria jaso duzula Eusko Ikaskuntzaren eskutik. Eta gogoan izan dituzu zure hitzetan osaba-ilobak: Manuel Lekuona, haren izena daraman saria hartzen baitzenuen, eta Juan Mari Lekuona, eta batarekin eta bestearekin izaniko harremana Euskaltzaindian.

«Hura zen don Manuel, zu zara Juan Mari»; lelo horren bidez uxatu nahi izan zenituen hasieratik euskaltzain zendu berriaren hutsartea betetzeko iloba hautatzean batzuek ikusi zuten nepotismoa: «osaba bide urratzaile izan balinbada, zuri esker xendra edo bidexka hori errege bide bilakatu da. Hura zen Don Manuel, zu aldiz Juan Mari» irakurri zenuen orduan.

Gaur Manuel Irujo saria hartzen duzu, zu Jean Haritschelhar izanik. Ez da, beraz, inolako arriskurik norbaitek nepotismoz jokatu dela uste izan dezan. Eta, hala ere, «plagio» salaketarik egingo ez didazulakoan, utz iezadazu nire hitzak ontzeko hari hau hartzen: hura zen Manuel Irujo, zu zara Jean Haritschelhar.

Herri guztiek ohoratu nahi izaten dituzte bizitzan zehar herri horren alde saiatu direnak; haien izena goraiatu, nor izan ziren irakatsi belaunaldi gazteei. Horrelakoetan, ohikoa izaten da gure artean pertsona horren izena daraman saria antolatzea, urtean behin bederen gizartea oroit dadin sariari izena eman zion gizon edo emakumearen eginbideez. *Irujo Etxea Elkartea* da Manuel Irujo Saria sortu zuena eta aurten bosgarren aldiz ematen duena. Eskerrak, euskaldunon izenean, egiten duzuen lanarengatik.

Aldi berean, saria hartzen duena ere ohoratu nahi izaten da, hari ere aitortu dagokion alorrean gizartearen, bere herritarren alde eginiko lana.

Ez da, ordea, baitezpadako saria hartzen duena, eta sariari izena eman diona alor berekoak izatea. Alabaina, molde batean baino gehiagotan duzue antza Manuel Irujok eta biok.

Hasteko, biok zarete nafarrak; nafar izanik, eta horretaz harro sentiturik, Euskal Herri osoari buruz aritu zaretenak.

Mutikotan pilotazalea zen Manuel Irujo. Hala aitortzen dio Eugenio Ibarzabali honek eginiko elkarrizketa liburuan:

Jugaba bien a pelota a mano. A pala no tan bien..., pero a mano jugaba bien (...) En futbol tampoco era bueno, pero jugaba. Era también músico. Para los diez años, conocía bastante bien la música. Tocaba el piano y la corneta, posteriormente el txistu. Sin embargo, era muy mal bailarín.

Nork ez du ezagutzen zure pilotazaletasuna? 1968az geroz Pilota Federazioan sartu zinen, 1970an *Pilota* aldizkaria sortu eta 1981ean *Pilotarien Bilzarreko* buru hautatu zintuzten.

Musikaren alorrean ere, ez dakit musika tresnarik jotzen duzun, baina kantuak izan dituzu ikergai sarri askotan.

Unibertsitate mailako ikasketak egin dituzue biok, unibertsitatera joatea hain ohikoa ez zen garaitan. Manuel Irujok Letretako ikasketak egin zituen lehenik, eta Zuzenbidea ondoren. Zuk ere letretako bidea hautatu zenuen, gaztelaniazko sailean hain zuzen ere.

Baina hura zen Manuel Irujo, zu zara Jean Haritschelhar.

Euskal kulturaren sustatzaile izan zarete biok. Manuel Irujok, unibertsitateko ikasketak amaitu eta Nafarroara joan bezain laster sortu zituen Euskal Etxeak, Iruñean lehenik, Lizarran ondoren. *La Voz de Navarra* egunkaria, *Napartarra* astekaria, *Izarra* kirol taldea, ikastola, futbol talde bat ere sortu zuen. 21 urteko mutil gaztea zen orduan.

Zu, Baionako Erakustokiko zuzendari izan zara urte luzez, *Bulletin du Musée Basque* berpiztuaz eta hango artxiboetara hainbat dokumentu eta liburu balios bilduaz; *Herria* astekarian gaur ere hor ari zara astero. Irakaskuntzaren munduan ere hor izan zara lehen lerroan *Ikas* erakundean eta *Seaskan*.

Euskal Herriko Unibertsitateak biok izendatu zaituzte Doctor Honoris Causa, 1982an bata, 1988an bestea.

Hala ere, hura zen Manuel Irujo, zu zara Jean Haritschelhar.

Biok zarete euskaldunak, Herri hau barru barrutik maite izan duzuenak; baina gogoia eta bihotza zabalik izan dituzue Espainiarentzat eta Frantziarentzat; eta, orenen gainetik, Europan sinetsi duzue. Hala aitortu zion Manuel Irujok Eugenio Ibarzabali:

Para que un vasco aspire a la realización de la vida vasca, de la vida nacional vasca, el problema no es un problema de separación política; porque si me dice: ¿quiere separarse de España?... le diría que yo tengo mucho interés en que el Estado Español se una a Europa, porque tengo interés en que Euskadi llegue a ser porción de Europa y de que Europa llegue hasta Gibraltar.

Europaren aldeko jarrera hori aitortu nahi izan zioten Manuel Irujori 1972an, europar mugimenduaren aldeko «Consejo Federal Peninsular» delakoaren ohorezko presidente izendatu zutenean.

Zuk, berriz, hitz hauek esan zenizkion Juan Mari Lekuonari haren sarre-
ra hitzaldian:

Lehenik nahi dizkizut eskerrak bihurtu aitabitxi gisa hautatu naizulakotz. Zertako ote? Beharbada, bere sortegunetik Euskaltzaindiak Iparraldeko eta He-goaldeko kideak biltzen dituela ikusirik, nahi ukan duzu erakutsi Europa batu bati buruz goatzilarik, ez duela mugak deus ikustekorik gure harremanetan.

Bordeleko lehen urteetatik izan zenuen jarrera bera, hala nola, 1973ko maiatzean Bordelera gonbidatu zenituenean hizkuntzalari, legelari, historialari eta hainbat unibertsitario guztiek elkarrekin azter zezaten zer ote zen *Euskal Herria 1789-1850* iraganaldian. Baionako Erakustokiak ere maiz hartu ditu alde bateko eta besteko euskaldunak; batik bat gogora ekarri nahi ditut 1971 eta 1912ko Kultura Asteak, ondotik sortuko zen *Udako Euskal Unibertsitatearen* lehen hazitzat har daitezkeenak. Eta Frantziako Unibertsitateen Goiko Kontseiluan 1984an, *Eskualdeetako Kultura eta Hizkuntzen* 73. sail berria Portu zelarrik, burulehen hautatu zintuzten.

Kulturaniztasuna eta hizkuntzaniztasuna, herrien Europa bultzatu nahian, hura izan zen Manuel Irujo, zu zara Jean Haritschelhar.

Euskal Herriaren alde, politikagintzari eman zizkion bizitzako urte gehienak Manuel Irujok. Zure sorterriko auzapez izan zara 9 urtez. Baina, batez ere, irakasle, ikertzaile, euskaltzain, euskararen langile. «Euskal Hizkuntza eta Literaturako irakasle» Bordeleko Unibertsitatean, eskolak euskaraz ematen hasi zinen, beste hizkuntzentzat irakasleak egiten hasi ziren bezala.

Euskaltzaindiak 1995ean Etxepareren *Linguae Vasconum Primitiae* argitaratu zuenean, hauxe idatzi zenuen hitzaurrean:

Orduz gero mintzaira idatzia jalgi daiteke Etxepareren oihu famatuari jarraikiz: kanpora..., plazara..., mundura..., mundu guzira... eta azkenik munduko mintzaira idatzien arteko dantzara.

Kontrapas» delakoaren oihuak badauka «Sautrela»-n bere oihartzuna, manu gisa emana: «Heuscaldun den guïçon oroc alcha beça buruya.

Laurehun eta berrogeita hamar urteren burlan hauxe da daukagun hizkuntzarekiko ametsa: gal beza ahalkea eta beldurra, izan dadila, idazleei esker, ausart, entregu, bitore eta beste hizkuntzak bezain aberats eta konplitu.

Idazle izanik ala ez, beldurrik gabe, orain ere «euskaldun den gizon orok altxa beza burua».

Zinez, Jean, asko egin duzu amets hori egia bihur dadin.

Haatik, bide luze horretan, egindako lan eta ahalegin guztietan, ez zara bakarrik ibili. Colette emaztea izan duzu ondean; hark eman dizu nahitaezko den sosegua etxetik kanpo hainbeste ordu emateko. Horregatik, gaurko omenaldia badagokio zure emazteari ere. Nihaurk ere badakit zenbat zor diodan ondoan dudan bikoteari. Eskerrak, beraz, Colette, bihotzez, zuri.

Hitz batean, biok izan zarete euskaltzale, kultura sustatzaile, herri gizon (eta emazte), «euskaldun den gizon eta emakume orok» burua altxa dezan eta Europan leku duina izan dezan lan egin duzuenak.

Hura zen Manuel Irujo, zu zara Jean Haritschelhar. Hark bezala, 90 urte bederen har ditzazula, eta hemen gaudenok kondari izan gaitzazula.

MANUEL IRUJO SARIA

*Jean Haritschelhar,
euskaltzainburu ohia*

Irujo etxea elkarteko zuzendaria eta kideak,
Agintari jaun-andereak,
Euskaltzain kideak,
Jaun-Andereak: Egun on.

Aureskua etxearen aitzinean, koroaren kantua areto honetan sartzean, Koldo Biñuales zuzendariaren hitz sarkorrak, Miren Azkarate Eusko Jaurlaritzako Kultura sailburu anderearen laudorioak, eta oparitzat Manuel de Irujo-ren urrezko domina eta seiburua Nafarroako sei merindadeen ikurra, horiek guzirik pozik uzten naute.

Lehenik nahi dizkiek eskerrak bihurtu Irujo etxea elkarteko zuzendari eta kide guztiei aurten hautatu bainaute Manuel de Irujo saridun. Bosgarrena naiz eta bosgarren izaiteko hautatu duzue, seigarren merindadeko Nafar bat. Oroitarazten dizuet Nafarroa Behereko seigarren merindade hori izan dela Nafarroako erresuma askatu azkena eta han sortu dela, Garaziko herrian, euskal literatura.

Ohore enetzat ikusirik nor izan diren lehenbiziko lauak, jadanik zenduak diren José María Jimeno Jurío, historiagilea eta euskaltzain ohorezkoa; Jose Mari Satrustegi, euskaltzain osoa, bien familiak agurtzen ditudala eta esker-tzen honara etorririk; Pedro Miguel Etxenike fisikaria eta Gregorio Monreal legelaria, biak ikerle bikainak, aspaldiko adiskideak. Agur bero bat zuri Goio!

Eskerrak zuri ere Miren. Behar diren ñabardura guzietan segitu duzu ene bizia konparatuz Manuel de Irujo-renarekin: biak nafarrak, biak Unibertsitateko estudioak eginik, biak pilotazaleak, biak Euskal Herriko Unibertsitateko *Doctor Honoris causa* izendatuak eta biak ukan dugun gure bizitza osoan euskararen kezka eta haren aldeko borroka. Ez duzu ahantzi ene esposa, baitakizu ikerleen bizian espos-lagunek daukaten eragina.

Bai, zinez, ohore haundi bat enetzat sari honen hartzea, gizon miragarria izana baita XX. mendean Manuel de Irujo. Aski zaharra naiz aspaldiko oroitzapenetan sartzeko. 1936, uztailaren 19an Baigorriin nintzen oporretan eta ikusi nuen Blas Marin Elizondoko alkatea, Baigorriira ihesi etorria bere biziaren salbatzeko, alkate errepublikanoa zelakotz. Gogoan ditut orduko gudukak Euskal Herrian gaindi, Irun, Donostia, Durangoko eta Gernikako abrekeriak, Bilbo-ren erortzea. Banekien bazela Espainiako Errepublikako Gobernuan ministro bat, Justiziako ministroa Manuel de Irujo deitzen zena. Gaztaroko aments horietan jalgitzen zen Manuel de Irujo, egiazko euskaldun, gizon zintzo eta jakintsua.

Egun batez egin nuen haren ezagutza. Elizondon Euskaltzaindiak ospatu zuten Antonio Abadiak lehen aldikotz Hegoaldean kokatu zituen Lore Jokoen mendeurrena. 1979 ginen eta orduko euskaltzainburuak, Aita Vilasante-k galdegin zidan mintzaldi baten egitea aipatuz nola ehun urte lehenago Elizondon ospatu ziren Lore Jokoak. Egin nuen mintzaldia aipatuz nola agertzen zen euskararen kezka larria Arrese Beitiaren kantu sarituarekin, Elizondon agertu zela Ameriketarik etorri berria Jose Mari Iparragirre *Gernikako arbola* himnoaren sortzailea.

Ene ondotik mintzatu zen Manuel de Irujo. Laurogeita hamar urtetara hurbiltzen ari zen, baina bere hitzetan bazen su, kar, pindar, laudatzen zituela euskara, euskaldun jendea eta aro demokratiko berria. Miraturik egon nintzen eta gero harekin mintzatzeko paradaz baliatu nintzen, nahiz oso laburra izan zen.

Gaurko eguna, jaun-andereak, luzaz egonen da ene baitan. Alabaina, utziz bizitza pribatuak emaiten dituen zorionak familia daukadala gogoan, bizitza publikoak ere eskaintzen ditu garai goxoak. Haietan azpimarratzen dut lehenik 1962. urtea, urtarrilean etorri bainintzen Baionara euskal erakustokiko zuzendari gisa eta beraz Agenetik Euskal Herriratu nintzen, uztailen izendatu baininduten euskaltzain oso eta urrian sartu nintzelakotz Bordeleko Unibertsitatean espainol irakasle.

Gero dator 1988.a, abenduaren 15ean, Gasteizko kanpusean hartu nuelarik Euskal Herriko Unibertsitateko *Doctor Honoris causa* titulua. Hamabost egunen buruan, abenduaren 30ean, euskaltzainkideek euskaltzainburu izendatu ninduten. Zinez urte eta hilabete zoriontsua!

Azkenik, hona non naizen zuen aurrean 2005ko ekainaren 4ean *Manuel de Irujo* saria eskaintzen didatela historiaz beterik dagoen Lizarra hiri honetan eta duela hamabost egun, maiatzaren 21an, Baigorriin Eusko Ikaskuntzak emaiten zidala *Manuel Lekuona* saria. Urte hau ere gogoangarri den urtea da.

Berriz ere errepikatuko ditut ene eskerrik beroenak Irujo etxea elkarteari, haren zuzendari den Koldo Biñuales eta kide guziei, Miren Azkarate andereari eman duen mintzaldiarentzat hunkigarria izan baita enetzat eta ene familiarentzat, aherentzi gabe aurreku dantzaria, txistulariak eta Ereintza abesbatza apaindu dutelakotz eskaini didaten besta hau eta, dudarik gabe, gaur areto honetan bildu diren jende guziei. Bai, zinez, milesker.